

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CLVIII

CONVORBIRI LITERARE

FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867

Director: Cassian Maria SPIRIDON

„Istoria literaturii este un act de legitimare și de recuperare”
– dialog cu istoricul literar **Luan TOPCIU**

POEZIE: Val MĂNESCU, Remus-Valeriu GIORGIONI
PROZĂ: Cornel George POPA, Caliopia TOCALĂ, Viorel COMAN

Ion PAPUC: Glose la un Manifest
Gheorghe GRIGURCU: „Scrisul, insașiabil de sine”
Constantin CUBLEȘAN: Mihai Eminescu – *Asta vreau dragul meu*
Mircea PLATON: Despre contactul omului civilizată cu rămășițele trecutului
Gheorghe CLIVETI: Marea cronică românească în lucrare de sine...
Mircea A. DIACONU: Edgar Papu. O privire în secțiune

INEDIT: Epistolar Nicolae Manolescu

Ioan HOLBAN: Proză și poezie
Constantin BOSTAN: Harap-Alb și „masele populare”
Ovidiu MORAR: Un sadovenian în postmodernitate
George MOTROC: (Re)citind Livius Ciocârlie după jumătate de secol...
Emil LUNGEANU: Când poemul îți vine ca turnat
Elena-Brândușa STEICIUC: Matei Vișniec sau magia libertății

Gellu DORIAN: Eminescu, așa cum l-am văzut
Ioan CRISTESCU: Elie Cristea, primul monograf
Constantin COROIU: Fanny și Liviu Rebreanu
Liviu PAPUC: Vasile Alecsandri omagiat de generația tânără
Simion Alexandru GAVRIȘ: „Constituțiunea liberală”...

Dragoș COJOCARU: De la verbul *pascere* la substantivul *pasto*...
Dan TOMULEȚ: Mach: despre antecedența experienței
Ovidiu PECICAN: Noica. Întregiri necesare
Pompiliu CRĂCIUNESCU: Ion Barbu
Dan CIACHIR: Sfântul Apostol Andrei, ocrotitorul României
Cornel-Florin MORARU: Căderea lui Phaeton
Radu I. PETRESCU: Românii în literatura străină

Cronica literară: **Daniel CRISTEA-ENACHE**
Literatura azi: **Luiza NEGURĂ, Dan IONESCU,**
Marius CHELARU, Emilian MARCU

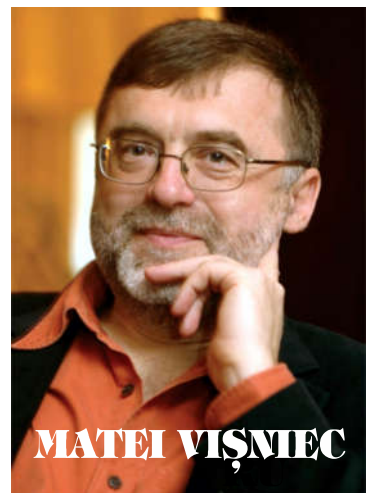
Critică: **Ioan LASCU** Comentarii critice: **Adrian Dinu RACHIERU** Actualitatea literară: **Mihaela GRĂDINARIU**
Constantin DRAM **Vasile SPIRIDON** **Daniel MARIȘ**
Otilia UNGUREANU **Livia IACOB** **Cristina SCARLAT**

ION BARBU

ELENA-BRÂNDUȘA STEICIUC

MATEI VIȘNIEC

Octombrie 2025, Nr. 10 (358)

Octombrie 2025

CONVORBIRI LITERARE

Anul CLVIII / Nr. 10 (358)

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR
DIN ROMÂNIA
FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA
DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867
EDITOR: ASOCIAȚIA
REVISTA CONVORBIRI LITERARE
ASOCIAȚIE DE UTILITATE PUBLICĂ

Redacția:

Director: Cassian Maria SPIRIDON
Redactor șef: Mircea PLATON
Redactor șef adjunct: Marius CHELARU
Secretar general de redacție: Dragoș COJOCARU
Redactori: Liviu PAPUC, Antonio PATRAȘ

Colegiul:

Ana BLANDIANA
Mircea A. DIACONU
Gellu DORIAN
Constantin DRAM
Gheorghe GRIGURCU
Ioan HOLBAN
Basarab NICOLESCU
Ion PAPUC
Ioan-Aurel POP
Adrian Dinu RACHIERU
Vasile SPIRIDON
Dan TOMULEȚ
Alexandru ZUB

Secretariat:
Doina BUCIULEAC

Biblioteca revistei „Convorbiri literare”
nr. 10 (358) / octombrie 2025
Constantin LUPEANU – Douăsprezece inscripții

Revista *Convorbiri literare* găzduiește opiniile,
oricât de diverse, ale colaboratorilor.
Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text
aparține, în exclusivitate, autorului.
Redacția își rezervă dreptul de a schimba titlurile.

Revistă indexată EBSCO

www.convorbiri-literare.ro

CUPRINS

Cassian Maria SPIRIDON – *Wokismul, calea de a ne pierde umanitatea* (III) / 1

„Istoria literaturii nu este o simplă cronică,
ci un act de legitimitate și de recuperare” / 11
– dialog cu istoricul literar Luan TOPCIU

Ion PAPUC – *Glose la un manifest* / 16
Gheorghe GRIGURCU – „*Scrisul, inșafabil de sine*” / 19
Constantin CUBLEȘAN – *Mihai Eminescu – Asta vreu dragul meu* / 22
Mircea PLATON – *Între „infectul și microbosul aer” al orașelor și ozonul
schimmnesc. Despre contactul omului civilizată cu rămășițele trecutului* / 24
Gheorghe CLIVETI – *Marea cronică românească în lucrare de sine
și în repertoriu istoriografic național* (IV) / 28
Mircea A. DIACONU – *Edgar Papu. O privire în secțiune* / 36
Ioan HOLBAN – *Proză și poezie* / 40

INEDIT

Lucian VASILIU – *Epistolar inedit*
Nicolae Manolescu către Corneliu Ștefanache (IX) / 46

INEDIT – ARHIVE LITERARE

Constantin BOSTAN – *Harap-Alb și „massele populare”* / 48

POEZIE

Val MĂNESCU / 51
Remus-Valeriu GIORGIONI / 53
Nicolae SILADE / 54
Sandu FRUNZĂ / 56
Costel NEDELUCU / 56

PROZĂ

Cornel George POPA – *Ninge pe teme de Haydn* / 57
Caliopia TOCALĂ – *Visând, comit un act de indisciplină* / 61
Viorel COMAN – *Aripi multicolore* / 63

CRONICĂ LITERARĂ

Daniel CRISTEA-ENACHE – *Debutul lui Goga* (I) / 66

CRITICĂ

CRITICA POEZIEI: Ioan LASCU – *Abur de poezie* / 68
CRITICA PROZEI: Constantin DRAM – *Corneliu Bichineț și povestirile sale!* / 71
CRITICA CRITICII: Otilia UNGUREANU – *Mircea Popa – cu Eminescu
și prin Eminescu* / 73

COMENTARIILE CRITICE

Adrian Dinu RACHIERU – *Poeți din Bucovina* (III) / 75
Vasile SPIRIDON – *Liviu Rebreanu – 140. Mădălina, Madleine și Madlena* / 77
Livia IACOB – *Acasă în alfabetarul interior* / 80

ACTUALITATEA LITERARĂ

Mihaela GRĂDINARIU – *Recitindu-l pe La Fontaine, cu dragoste* / 82
Daniel MARIȘ – *Rămășițele Paradisului* / 84
Cristina SCARLAT – *Cartea despre teatrul a lui Mircea Eliade* / 86

LITERATURA AZI

Luiza NEGURĂ – *Drumul Crucii* / 89
Dan IONESCU – *Fațetele destinului în poezia lui Alexandru Drăghici* / 91

EX LIBRIS

Petru ISACHI – *Zeul-om configurat din patru viziuni convergente:
teocentrică, cosmocentrică, sociocentrică și antropocentrică* / 93
Ovidiu MORAR – *Un sadovenian în postmodernitate* / 96
George MOTROC – *(Re)citind Livius Ciocârlie după jumătate de veac... / 99*
Marius CHELARU – *Un autor, două cărți* / 102
Cristina CHIPRIAN – *Jocul imaginii, jocul limbajului* / 104
Emil LUNGEANU – *Când poemul își vine ca turnat* / 106

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială
a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Elena-Brândușa STEICIUC – *Matei Vișniec sau magia libertății* / 107
Diana Dobrița BÎLEA – *Un timp/spațiu surprins în dimensiunile sale caricaturale* / 109
Dan DOBOȘ – *Jucăriile, un portal al vârstelor* / 111
Emilian MARCU – *Școala de la Târgoviște 5+2* / 113

ISTORIE LITERARĂ

Gellu DORIAN – *Eminescu, așa cum l-am visat* / 114
Ioan CRISTESCU – *Elie Cristea, primul monograf* / 116
Marin IANCU – *Marin Preda și spiritul creator (tensiunea creației)* / 118
Constantin COROIU – *Fanny și Liviu Rebreanu, un epistolar mai mult decât îndrăgostit* / 120
Nicolae SCURTU – *Întregiri la biografia poetului Alexandru T. Stamatiad* / 122
Liviu PAPUC – *Vasile Alecsandri omagiat de generația tânără* / 124

ISTORIE

Simion-Alexandru GAVRIȘ – „*Constituțiunea liberală*”, *bugetul și formele fără conținut: un discurs parlamentar din 1873* / 127

ESEU

Dragoș COJOCARU – *De la verbul pascere la substantivul pasto în traduceri românești ale Divinei Comedii (III)* / 130
Dan TOMULEȚ – *Mach: despre antecedența experienței (I)* / 132
Ovidiu PECICAN – *Noica. Întregiri necesare* / 138
Pompiliu CRĂCIUNESCU – *Ion Barbu 130: iscusitul hoge Nastratin și Heptagonul* / 141
Dan CIACHIR – *Sfântul Apostol Andrei, ocrotitorul României* / 144
Cornel-Florin MORARU – *Căderea lui Phaeton* / 146
Radu PETRESCU – *România în literatura străină (IV)* / 152
Ilie CATRINOIU – *Principalul pericol la adresa omului: tehnologia* / 155
Vasile DATCU – *Schiță pentru o antropologie culturală (I)* / 156

PSIHOLOGIA AZI

Gina STOICIU – *Amenințări, frici, nevroze colective. Intelectualul lucid.* / 161

CARTEA DE RELIGIE

Florin CRĂȘMĂREANU – *Etimologiile lui Isidor de Sevilla* / 165

CARTEA DE FILOZOFIE

Ioan Alexandru TOFAN – *Steinhardt, subversivul* / 167

CARTEA STRĂINĂ

Marius CHELARU – *Călătorie în lumea florilor și a sălcilor* / 168
Ana LUDUȘAN – *Fareed Zakaria – Epoca revoluțiilor* / 170

LITERATURA UNIVERSALĂ

Antonella ANEDDA / 173
Traduceri de Cătălina FRÂNCU
Ivan POZZONI / 175
Traduceri de Ileana PASCU și Constantin SEVERIN

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

Simona MODREANU – *Corporația fabuliștilor* / 176

ANTICHITĂȚI ACTUALE

Ioana COSTA – *Cerul văzut de jos și de sus* / 178

ARTE

Pavel ȘUȘARĂ – *Florin Codre între gravitație și spațiu-timp* / 179
Alex VASILIU – *Cornel Chiriac: simbolul unei epoci – semnificații actuale (II)* / 181

PANORAMIC EDITORIAL

Marius CHELARU – *Edituri moldave/ autori moldavi* / 185
Ionuț RĂDUICĂ – *Scrierile filosofico-matematice ale lui Leibniz* / 189
Emilian MARCU – *Vitrina cărților* / 191

VARIA

Ana PARTENI – *Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Iași* / 194
Bogdan-Ioan ANISTOROAEI – *Patrick Süskind – o luptă* / 196
Valentin TALPALARU – *ComPresa revistelor* / 198
Cristina CHIPRIAN – *Curier de ambe sexe* / 200

CONVORBIRI LITERARE

MEMBRĂ A ASOCIAȚIEI REVISTELOR,
PUBLICAȚIILOR ȘI EDITURILOR
(ARPE)

CUI 28447247

Redacția și administrația:

I.C. Brătianu nr.22, etaj 1, Iași, 700037

Tel.: +40 799 987 449

e-mail: convli95@yahoo.com

CONT RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei:

168 lei/ an + 60 lei taxe poștale,

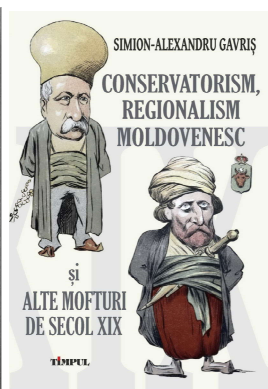
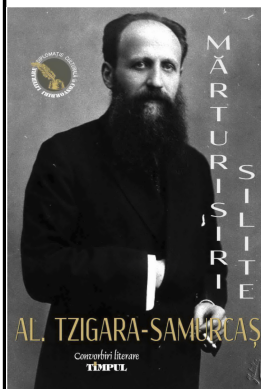
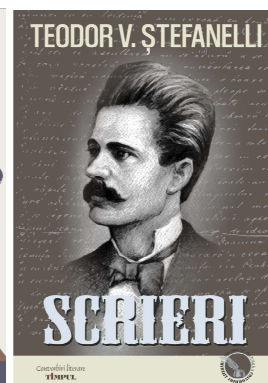
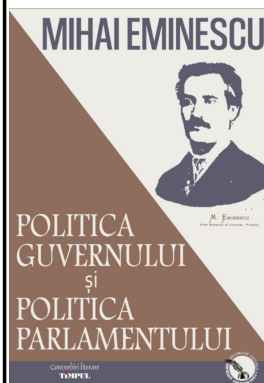
84 lei/ 6 luni + 40 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa dv. poștală completă și perioada de abonare.

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista

pot depune sumele în contul

RO17RNCB0175033572460001 – BCR Iași

Preluarea și reproducerea textelor publicate în *Convorbiri literare* este permisă numai cu acordul revistei și/sau al autorului, cu specificarea sursei, în conformitate cu legile dreptului de autor din România!

Tiparul executat de SC PIM SRL Iași

CĂDEREA LUI PHAETON

Cornel-Florin MORARU

CÂNTECELE DIALECTICII

Cu câțiva ani în urmă am fost în Rodos. Era unul dintre visurile mele de adolescent, să pășesc pe insula Soarelui, cea despre care citisem că i-a fost dată-n dar lui Helios chiar de către Zeus, cel mai mare dintre zei, în semn de împăcare pentru faptul că, la marea împărțeață a privilegiilor divine, stăpânul zilelor și anotimpurilor lipsise. Voiam să hoinăresc și eu pe tărâmul în care telchinii, seminție ciudată de profeți și făurari, la jumătatea drumului dintre om și pește, au domnit cândva. Voiam să văd legendarele orașe întemeiate de copii Soarelui, de Lindos, de Ialysos și de Kameiros. Doream să-mi prăfuiesc și eu pantofii în pâcla aerată a cărărilor ce duc și-acum, cum o făceau cu mii de ani în urmă, spre temple și altare, spre case trecătoare de zei și de zeițe.

Dar pentru a face asta îți trebuie curaj. Mereu parc-am avut o oarece sfială de a călători în locuri știute de prin cărți. Când mintea mi-a pictat deja o-nchipuire, când umbra unui mit s-a prins în fantezie, mă tem că realitatea destramă utopia și pașii-mi vor strivi vedenia ce-o am. Căci ce-aș putea găsi, în vremurile noastre, mai viu și mai vibrant decât legenda care, ca un ecou din veacuri, străpunge prin simțire ș-adună laolaltă întreaga omenire? Unde aș mai găsi Atena lui Socrate sau Efesus în care s-a născut Heraclit? Unde aș mai găsi Roma în care Cezar a fost ucis de prieteni sau India în care, cu oastea-i de bacante, Bachus își câștiga războiul doar prin dans? Astfel de întâmplări își au acum sălașul doar prin vreo carte groasă dospită-n prea mult timp și-n mintea ce-ndrăznește să mai plonjeze-n veacuri, pierzându-se-n visarea vreunui arhetip. Ele rămân în veci vestigii vestitoare a întregii culturi, ecoul prea firav al vremii de-nceput, în care viața însăși și-a inventat un rost, croind istorii

care nu se disting de mit.

Așa c-am fost în Rodos ca să vânez fantome, vedenii și stafii; să caut ce se ascunde în mormane de pietre, să văd gonind pe boltă un car înaripat, să prind din zborul său o rază de lumină, în care se vedește năluca vreunui zeu. Și am găsit în schimb un soare clocotind în mersul lui spre cer, uscând într-o secundă tot ce găsește-n jur; un pământ pârjolit și negru de-ntristare, un templu locuit acum doar de turiști. Și plaje, multe plaje, cu apă cristalină, în care nici o nimfa nu mai trăia demult.

Dar poate am ajuns în epoca greșită, în care zeii toți au fugit din Olimp și au luat cu ei eterul, în care blândul soare își gonea zi de zi înaripatul car. Stihie luminoasă în care doar divinul își duce lesne traiul, fiind separat de tot, eterul nu-i doar un aer mai pur și mai curat. E chiar divinitatea, pojghița de minune ce înconjoară lumea și poleiala fină ce-adăpostește omul de forța neîndurată ce zace în natură. Prin voia lui Ananke, eterul menținea întreaga omenire departe de primejdii. Doar luând un chip de om, de animal sau plantă, schimbându-se în chiar esența lor opusă, punându-se-n pericol, gustând puțin din moarte, puteau să vină zeii, să meargă printre noi. De altfel doar eterul le era lor casa și drum și atmosferă bună de respirat.

Când acesta s-a scurs din ceruri pe vecie și s-a strâns tot în pajiștea uitată după cer, atuncea și divinul, plecat în pribegie, s-a tăinuit pe bolta clădită din oțel. Asta nu-nseamnă însă că Soarele-i oprit din goana sa diurnă, ci ca devenit chiar mai nestăvilit. Cei patru cai au prins cu toții o turbare și au gonit deodată mai aproape de noi. Fără a fi vreun zeu să le strunească pasul și să îi mâne blând pe drumul cel corect, ei tropăie nebuni pe bolta cea cerească, învâlmășind complet a lumii rânduială. Golit de-a sa esență, de stirpea cea divină, din Soare nu rămâne decât un bolovan ce-mprăștie cu flăcări

și seacă în neștire orice pic de apă și ultimul liman. Iar omul a rămas, din lipsă de eter, neprotejat în fața întregului prăpăd, adăpostit în case cu climat de răcoare și-acoperit cu totul de creme protectoare.

Dar nu e prima oară când se întâmplă astfel. Nu-i pentru prima oară când Soarele usucă râuri și pustiește câmpii; nu-i pentru prima oară când arde codrii și perpelește pielea oamenilor. Cultura greacă păstrează amintirea unei astfel de epoci îndepărtate, a acelor timpuri în care curgerea istoriei încă nu începuse. Este vorba despre mitul lui Phaeton, fiu al lui Helios cu Klymene sau, în unele versiuni, chiar cu Rhodos, nimfa care personifică frumoasa insulă din Marea Egee. Destinat să strălucească, după cum îi spune și numele, Phaeton¹ a ajuns să fie doborât de către Zeus însuși, cu ajutorul fulgerului său, din înaltul cerului, tocmai în adâncul legendarului râu Eridanos.

Poate că cea mai celebră istorisire a acestei povești ne-a parvenit de la Ovidius, care în cartea a doua a *Metamorfozelor* povestește, pe aproape patru sute de versuri, mitul în cauză. Conform acestuia, Phaeton, suspectându-și mama că doar se laudă că ar fi fost vizitată prin cearceafuri de Helios, s-a dus la presupusul său tată, pentru a cere un semn al paternității. Mai exact, el cere ca, măcar pentru o zi, să conducă marele car al Soarelui, pe care doar Helios, dintre toți zeii, l-ar putea conduce. Astfel, tânărul fiu de zeu dorea să-și dovedească, atât lui, cât și întregului cosmos, descendența divină. În termeni contemporani, Phaeton credea că moștenirea „genetică”, fără nici un fel de rest, a abilității de vizitiu de la tatăl său este semn suficient al înruderii. Degeaba încearcă zeul să-l convingă că el, ca muritor, nu poate face o astfel de faptă nemuritoare², pe care nici măcar Zeus nu ar putea-o face³. Tânărul este de neînduplecat.

În altă variantă a mitului, din *Dionysiaca* lui Nonnos⁴, Helios este mult mai elocvent. El îi explică tânărului încăpățânat că, așa cum Ares este fiul lui Zeus, dar nu mânuiește fulgerul, ci cântă la trompetă marșuri războinice; așa cum Hephaistos se mulțumește să muncească la forjă fierul cel fierbinte, fără a tânji să adune norii precum tatăl său;

așa cum Hermes deține caduceul fermecat, nevrând defel egida lui Zeus, la fel și Phaeton ar trebui să-și găsească calea de a străluci prin propria lucrare, fără a prelua meșteșugul părintelui său. El trebuie să-și găsească propria sclipire, propriul rost în lumea zeilor, pentru a dobândi nemurirea.

Dar Moirele, chiar din pruncie, l-au sortit căderii. E vorba de-o cădere menită a fi pilda ce scoate la lumină primejdia îngâmării, pe care grecii, în a lor limbă veche, o desemnau prin *hybris*. Cuvântul denumește acea „umflare-n pene”, dorința de-a cuprinde mai mult decât ți-e dat. Ea e nesăbuiința de-a te-nhăma la cazna ce nu-i a ta s-o porți sau chiar neiscusința ce mână spre pieire, când clipa potrivită alunecă-n trecut. Ea este nebunia ce vine ca o umbră cernită peste ochi și e necugetarea ce vine ca un vuiet și înfundă urechea. Sub imperiul lui *hybris* stă orice insolență și-orice fel de sfidare adusă către zei, orice ieșire din fire și pierdere de rost ce se abate asupra celui nechibzuit.

Văzându-i hotărârea de lua hamul în mână, Helios îi oferă lui Phaeton instrucțiuni clare, care să-i permită străbaterea „drumului cel plin de primejdii și de vedenii de fiare” (*per insidias iter est formasque ferarum*)⁵. Este vorba, desigur, despre constelațiile zodiacale care, pentru greci, dar și pentru noi, preiau nume de animale mai mult sau mai puțin sălbatice. Aceste dihanii legendare sunt mărturii ale adevărului mitologic, ce dăinuie aieva în văzul tuturor. De la Taurul din Creta, până la Leul din Nemea, de la Scorpionul trimis de Artemis să-l muște pe Orion, până la Racul ce-l rănise pe Herakles, toate acestea au fost transformate-n constelații, ridicate în înaltul Cerului prin voia lui Zeus, fapt ce le conferea o oarecare formă de nemurire. În mentalul antic, ele păstrează din lucrurile aieva doar ceea ce latinii numeau *forma* – iar grecii numeau *eidos* sau *typos*. Nonnos, de exemplu, folosește cele două cuvinte grecești pentru a vorbi despre transformarea lui Phaeton în constelația Vizitiului (lat. *Auriga*)⁶ și despre transformarea surorilor sale în sălcii plângătoare⁷. Dar cuvintele grecești menționate sunt totodată și cuvintele folosite de Platon, pe tot parcursul dialogurilor, sale pentru a desemna acele idei, matrici generative ale tuturor lucrurilor, care pot fi dibuite doar cu mintea sau intelectul (*gr. nous*).

Printre aceste constelații – tipare, idei sau înfățișări ale realităților mitice – însuflețite și fioroase, Phaeton trebuie să își mâne carul cu inima neclintită și cu mâna ferm strânsă pe frâie. El are nevoie mai puțin de bici, deoarece caii de foc ai tatălui său galopează oricum foarte repede, cazna fiind aceea de-a le domoli vrerea (*labor est inhibere volentes*)⁸, de a-i ține-n frâu. E nevoie însă de multă iscusință pentru a menține carul pe drumul bătătorit de Helios, la o distanță anume în văzduh, astfel încât să nu pârjolească nici pământul, nici casele zeilor. „Drumul de mijloc e cel mai sigur”⁹, îl sfătuiește zeul înainte de a porni, imediat după ce-l dăduse cu o „doctorie sfântă”, pentru a face posibilă suportarea căldurii dogorătoare a carului de foc de către tânărul fiu muritor.

Dar ce credeți că face Phaeton la prima smucitură a cailor? El se înspăimântă, nu mai știe nici să mânuiască frâiele și nici pe unde-i drumul. Chiar dac-ar ști, oricum n-ar fi în stare să stăpânească armăsarii. Privind din înaltul cerului spre pământ, el se albește de frică, genunchii încep să îi tremure, iar pe ochi i „se așterne o beznă născută de-atâta lumină”¹⁰. În loc să conducă atelajul, el este condus de vrerile și dorințele cailor. Tocmai de aceea, se apropie prea mult de Pământ, dând naștere deșerturilor, uscând râurile și înnegrind pielea oamenilor. Soarele devine atât de puternic, încât „întreg pământul se crapă și raza luminii străpunge până-n Tartar”¹¹.

Glia, istovită de arșiță, cu ultimele puteri se roagă la Zeus să-l doboare pe Phaeton. Dacă pier marea și pământul, dacă pier și cetatea din ceruri, totul se cufundă în hăul cel mai vechi (*si freta, si terrae pereunt, si regia caeli, in chaos antiquum confundimur*)¹². Neiscusința și nestăpânirea băiatului pun în pericol întregul univers, întreaga ordine a naturii și chiar Olimpul cel zeiesc. Tocmai de aceea, din înaltul cerului, Zeus aruncă un fulger, „stingând focul cu foc”¹³, iar Phaeton cade, cu capul în față, strivindu-se în albia Eridanului.

Copleșit de durere, Helios ține dolii și își ascunde fața pentru o zi, mitul spunând că, în acest răstimp, doar focurile de pe Pământ și incendiile cauzate de tânărul vizitiu au dat lumină. Într-un fel, Phaeton și-a găsit strălucirea, însă nu în modul în care tânjea. Faptele sale au strălucit peste veacuri

ca pildă negativă, deoarece, așa cum spune poetul, „și-n acel rău a fost un oarece folos” (*aliquisque malo fuit usus in illo*)¹⁴.

Unul dintre cele mai fascinante personaje ale dialogurilor lui Platon este Phaidros, fiul lui Pythocles, din demul Myrrhinous. Deși nu se știu foarte multe despre familia lui, cele pe care le știm ne permit să afirmăm că era destul de înstărit. Mai mult decât atât, faptul că lui îi este dedicat un dialog întreg și apare ca personaj în alte două dialoguri platoniciene, ne îndreptățește să credem că era bine educat și implicat în dezbaterile culturale ale vremurilor sale. În dialogul *Protagoras* el ia parte la o discuție „despre natură și despre unele chestiuni privitoare la cele cerești”¹⁵, de unde deducem că era interesat de ceea ce noi am numi „fizică” și „astrologie”. Din *Phaidros*, înțelegem că el cocheta cu retorica. Din discursul rostit de el în *Banchetul*, ne dăm seama că era „tobă de carte”, citând din memorie versuri din Hesiod, comparându-le cu scrierile lui Acusilaos, pe urmă citând din Parmenide și continuând cu trimiteri la poemele homerice și la miturile lui Orfeu și Alcesta. Judecând după prietenii de care era de obicei înconjurat, el nu era străin nici de medicină, sofistică, comedie sau tragedie. Pe lângă toate acestea, după toate mărturiile pe care le avem, el era un bărbat din cale afară de frumos, după care făceau entorsă la ochi atât atenienele, cât și atenienele din cercurile selecte. Cu alte cuvinte, Phaidros avea toate premisele să fie o prezență strălucitoare pe scena culturală a Atenei clasice, să împlinească cu adevărat idealul *kalokagathiei*, să fie pe deplin „bun și frumos” totodată.

Poate că acesta este și motivul pentru care tema frumuseții și a iubirii (*eros*) se țin scai de el în discuțiile filosofice portretizate de Platon. Phaidros e cel ce deschide seria discursurilor despre iubire din *Banchetul* și cel care, în opera ce-i poartă numele, îl face pe Socrate să-și iasă din minți și să iasă din cetate de dragul său. În preajma lui Phaidros, regăsim un Socrate cu totul ciudat. Deși el apare în genere ca un exponent al raționalității și cumpătării, acum el intră într-un fel de „delir coribantic”¹⁶, se lasă fermecat de „corul de cicade”¹⁷ pe care-l aude și „se îmbată” din vorbele rostite de tânăr¹⁸. Prin

toate aceste semne, prezența lui Phaidros este una de sorginte daimonică, vecină cu divinul. Socrate însuși recunoaște acest lucru¹⁹, admirându-i iscusința de a rosti discursuri și frumusețea²⁰ ca pe niște atribute dumnezeiești.

La o privire mai atentă însă, caracterul daimonic al lui Phaidros are și ceva foarte întunecat, pe care comentatorii moderni l-au intuit, dar nu l-au articulat cu claritate. Phaidros nu e „bătrânicos” și nici „convențional” sau „superficial”, cum a fost el catalogat în diverse introduceri și note de subsol. El are ceva tragic, care-l apropie mai degrabă de marile figuri ale mitologiei grecești. În el există ceva prometeic, o sămânță de scandal, o sete de sfidare a autorității religioase care trece dincolo de teribilismul specific tinereții, într-o formă de *hybris* periculos pentru cetate ca întreg.

Vedem asta mai clar, dacă ne uităm la modul în care el a rămas în istorie, ca profanator al sacrului și ca instigator al mâniei zeilor. Avem mărturii sigure că Phaidros s-a aflat printre cei condamnați, alături de celebrul Alcibiade, pentru profanarea Misteriilor Eleusine. Nu trebuie să ne gândim la cine știe ce grozăvie. Cel mai probabil a fost vorba despre o beție scăpată de sub control, în cadrul căreia, în casa lui Alcibiade, mai mulți tineri atenieni au înscenat cu vulgaritate o falsă ceremonie de inițiere, luând în derâdere niște ritualuri deja consacrate și respectate în cetate. Această faptă a fost însă privită ca o ofensă adusă zeilor și celor mai bine înțeleneți valori ateniene totodată. Așa se face că evenimentul a creat o mare vâlvă în cetate, toți fiind convinși că, în lipsa unui proces rapid și a unor pedepse drastice pentru făptași, toate năpastele din lume să vor abate asupra orașului (fapt care, privind retrospectiv, s-a și întâmplat, dar nu din cauzele bănuite atunci).

E drept că nici cronologia evenimentelor nu i-a ajutat prea mult pe cei implicați. Scandalul cu profanarea misteriiilor a avut loc în anul 415 î. Hr., cam în același timp cu un alt scandal religios, anume mutilarea hermelor, ambele întâmplându-se exact înainte de plecarea expediției militare către Sicilia. Or, această expediție a fost un eșec lamentabil al flotei ateniene, care avea să marcheze, din multe puncte de vedere, sfârșitul supremației maritime a cetății. De aici și însemnătatea celor două eveni-

mente profanatoare, care au fost interpretate drept cauză a ghinioanelor care s-au abătut asupra orașului și folosite în scopuri politice.

Pe de altă parte însă, nici faptul că, acuzat fiind, Phaidros a plecat rapid din cetate, nu a fost tocmai o dovadă a inocenței. Lăsându-și toată averea și fugind în lumea largă ca un simplu metec, un om fără patrie și fără drepturi civice, tânărul atenian a căzut în ochii concetățenilor săi chiar sub statutul unui sclav. Putem vorbi despre o adevărată prăbușire a lui Phaidros, de la nivelul înalt al unui tânăr educat, rafinat și frumos, spre care toată lumea își ridică ochii cu admirație, la nivelul unui fugar laș, fără avere, fără cetate și fără statut. Peste noapte, omul nostru a devenit, dintr-un aristocrat, un nimeni.

Acest scurt periplu prin viața lui Phaidros e necesar pentru a înțelege în profunzime subtilitățile gândului platonice. În mintea atenianului obișnuit de la final de secol V î.Hr., povestea lui Phaidros nu era nici mai mult, nici mai puțin, decât instanțierea unui tipar de comportament, care își are originile imemorabile în mitul lui Phaeton. Chiar și numele celor doi avea o sonoritate familiară pentru greci. Phaeton și Phaidros: ambele au, în etimologia lor, ideea strălucirii. Ambele personaje erau menite măreției, dar ajung să se prăbușească sub greutatea propriei ambiții. Ambele aduc, prin îngâmfarea lor, ofense capitale zeilor și periclitizează ordinea lumii sau cetății.

Privind lucrurile astfel, nu e deloc întâmplător că Platon alege să plaseze celebrul mit al vizitiului tocmai în dialogul al cărui personaj principal aduce atât de bine aminte de Phaeton, vizitiul ratat prin excelență. Se face, spune filosoful grec, că „sufletul se aseamănă cu o oarece putere înăscută, care leagă laolaltă un atelaj înaripat și un vizitiu”²¹. În interpretarea tradițională, această analogie traduce în termeni intuitivi tripartiția sufletului. Pe de o parte, avem vizitiul, care întruchipează intelectul (*nous*), singura „facultate” a sufletului neamestecată cu corpul și capabilă să contemple ideile. De cealaltă parte, avem dorințele carnale sau apetitive (*epithymia*), reprezentate de un cal negru nărăvaș, și afectele sau pasiunile mai rafinate (*thymos*), reprezentate de un cal alb ascultător.

În cazul zeilor, intelectul este un vizitiu dibaci,

iar caii sunt suficient de ascultători să nu-i iasă din vrere. Întregul atelaj urcă cu ușurință pe arcul bolții cerești și străbate firmamentul, pentru a contempla tărâmul de mai presus de cer²², adică tărâmul Ființei în care dăinuie Ideile eterne, ale căror umbre bântuie Pământul, amestecându-se cu materia-n ființare. În acest tărâm supraceresc caii înșiși sunt hrăniți cu ambrozia și nectarul adevărului pur²³, așa cum caii lui Helios erau, în mitul relatat de Ovidius, hrăniți în fiecare noapte, în grajdurile divine, cu „suc de nemurire”²⁴.

De cealaltă parte însă, la oameni, strunirea cailor este anevoioasă, atât din cauza lipsei de iscusință a vizitiului, cât și din cauza naturii sălbatice a calului negru. Tocmai de aceea, rare sunt sufletele care ajung să contemple Ideile eterne, cele mai multe fiind incapabile să țină drumul drept și ajungând, în cele din urmă, să cadă din Tărâmul Adevărului în cel al opiniei, dobândind astfel corp muritor și întrupându-se pe Pământ sub forma feluritelor vietăți. Cum spune cu amar Platon, „din cauza nemerniciei (*kakia*) vizitiilor, multe suflete se schilodesc și multe aripi se sfărâmă”²⁵. Sufletele nemuritoare, menite să contemple ideile în ținutul luminos al adevărului, cad pe Pământ în bezna opiniilor contradictorii și lipsite de noimă.

La fel ca în mitul lui Phaeton, eșecul de a mâna carul nu stă în altceva decât în slăbiciunea sufletului muritor. Așa cum fiul Soarelui, muritor fiind, se înspăimântă de vedeniile sălbăticiunilor din cer și pierde controlul carului, tot astfel și vizitiul din mitul povestit de Socrate lui Phaidros, din cauza propriei nemernicii, a propriei lașități și precarității morale, scapă atelajul sufletesc de sub control și ratează contemplarea adevărului. Cuvântul folosit de Platon aici, *kakia*, denotă atât incapacitatea, cât și lipsa curajului și viciul. Cauzele căderii, atât în speța lui Phaidros, cât și în cea a lui Phaeton, își au izvorul în suflet și în dorințele nestăvilite, ce nu pot fi controlate de intelect. În ambiție și în invidie, în prea buna imagine de sine și prea proasta conștientizare a propriilor puteri, aici sunt rădăcinile oricărei căderi.

Privit însă în subtextul său, mitul relatat de Platon mai spune încă două lucruri, pe care comentarii moderni le ignoră cel mai adesea și pe care istoria filosofiei occidentale pare că le-a uitat. În

primul rând, alegând imaginea vizitiului pentru a-și exprima gândul, filosoful grec face trimitere la o formă particulară de inteligență, care în cultura greacă este denumită prin cuvântul „*mētis*”. E vorba de acea viclenie care oferă un avantaj în cursă, acea prezență de spirit care fructifică momentul oportun, acea mobilitate mentală care se adaptează tuturor circumstanțelor posibile, acel element de surpriză care înșelă toate așteptările²⁶. Pentru greci, acest tip de inteligență – ce se întovărășește cu fățarnicia și minciuna, cu înșelătoria și iluzionarea – era una dintre virtuțile fundamentale ale omului. Ea era încarnată în lumea divină de Zeus și în lumea umană de Odiseu, cel „cu o mie de fețe”. Dacă nouă ni se pare suspect tot ceea ce ține de această *mētis*, e din cauza valorilor creștine care au modelat cultura occidentală timp de două milenii. Pentru omul vremurilor lui Platon însă, inteligența vicleană era una dintre valorile esențiale supraviețuirii și una dintre cele mai respectabile trăsături de caracter.

Ca exponent al unei forme de *mētis*, un vizitiu bun are propriul său repertoriu de trucuri și vicleșuguri la care apelează pentru a-și struni caii pe calea cea dreaptă și a ajunge primul la destinație. Căci doar „păcălite”, pot dorințele și plăcerile noastre carnale să devină îmblânzite de rațiune. Prin natura lor, ele sunt nărăvașe, iar cel ce dorește să le comande trebuie să aibă iscusința de a le iluziona să-și schimbe direcția, să le orienteze, prin trucuri meșteșugite, în direcția contemplării adevărului. Ceea ce le lipsește în mod fundamental lui Phaeton și Phaidros nu e neapărat inteligența, gândită la modul abstract și teoretic, cât această „prezență de spirit”, această viclenie și fluiditate a minții, care te face să scapi ca prin urechile acului și din cea mai dificilă situație. În ultimă instanță, ceea ce-i lipsește intelectului-vizitiu în ambele cazuri nu e puterea de înțelegere, ci șiretenia și „șmecheria”.

Privit din acest unghi, gândul lui Platon, conform căruia intelectul, acea parte a sufletului uman prin care putem contempla ideile, este „vizitiul sufletului”, capătă o însemnătate mai profundă. Filosofia și activitatea contemplativă în genere nu sunt chestiuni pur teoretice, ci eminamente practice, chiar „șmecherești”. Ele implică viclenie și iscusință, o flexibilitate a spiritului care să permită

surprinderea ființei nevăzute ce sălășluiește-n toate cele vizibile și, totuși, în nimic pe de-a-ntregul. Pentru a „prinde” ideea din lucru, intelectul trebuie să galopeze prin toată lumea aparențelor, să dea la o parte opiniile false și să țâșnească direct spre acel loc în care sălășluiește adevărul. Dorințele și pasiunile nu ascultă defel comanda intelectului, decât dacă sunt păcălite să țintească spre același lucru ca și el. Rațiunea n-are nici o putere, dacă afectivitatea nu-i cântă-n strună și se armonizează cu ea. Din această consonanță a afectivității cu intelectul, din acest dans al părților sufletului pe același ritm se naște contemplarea, care nu-i nimic altceva decât păcălirea vederii de a se transforma în ne-vedere, de a ignora vizibilul și de-a se aventura în nevăzut.

Și astfel ajungem la a doua învățătură importantă a mitului platonice: aceea că nu vederea, ci ritmul și dansul, ceea ce grecii numeau *choros* sau *choreia*, este adevăratul ghid al contemplării. Deși ea este, prin chiar semnificația cuvântului grecesc (*theōria*), o formă de vedere, avem de-a face cu o paradoxală „vedere oarbă”, care surprinde ritmul și vibrația lucrurilor, nu formele concrete și culorile lor. „Vederea cu mintea”, cum a mai fost numită contemplarea, trebuie să se desfășoare în termeni auditivi, căci ideea nu e niciodată ruptă de ritmul cuvântului în care se înfășoară gândul. Viziunea contemplării survine „împreună cu un cor fericit”, în ritmul naturii și în dansul stelelor, prin ivirea în străfulgerarea unei clipe a ceea ce nu poate fi văzut, a unei vedenii imateriale care bântuie întreaga existență. Tot cortegiul zeilor, care mărșăluiesc peste bolta cerească în contemplarea Adevărului, este văzut de Platon ca un unic „cor divin”, în care invidia nu-și are locul²⁷, cu fiecare zeu imprimând un ritm aparte simfoniei cerești. Sufletul omenesc e și el un „coreut”, se alătură și el marelui cor în rarele momente de contemplare²⁸. El cântă și dansează pe partitura vreunui zeu, învață un anumit ritm existențial, care-i va modula apoi întreaga viață și modul de a iubi²⁹. Tocmai de aceea, discursul „mitologic” a lui Socrate este desemnat, mai târziu în dialog, ca un „imn măsurat și bine rostit în cinstea lui Eros”³⁰.

Vedem astfel că, în limbajul lui Platon, *theōria* nu e nici vedere, nici teorie. Intelectul ce mâna sufletul spre contemplare nu folosește o rațiune

seacă, ci o viclenie precum cea a vizitiului, care strunește cail săi în ritmul potrivit și-i ține-n frâu atunci când ei smucesc din hamuri. E un galop intelectual spre adevăr, ce are-n sine o muzicalitate. E ca un dans pe ritmuri găsite în natură, în care se arată-o simfonie a firii. E corul de cicade în care tot răsună întregul adevăr ce e cuprins în mitul lui Socrate. De-ar fi să ne plecăm urechea iar la Platon, am căuta și noi, în lucrurile mici, imnuri care stârnesc iubire-adevărată și care ne strunesc să contemplăm mai mult.

Note:

1. *lit.* „Ce-care-strălucește”.
2. Ovidius, *Metamorfoze*, II, 56
3. *Ibidem*, 60-65.
4. Nonnos, *Dionysiaca*, 38, 200-205.
5. Ovidius, *Metamorfoze*, II, 78.
6. Nonnos, *Dionysiaca*, 38, 429.
7. *Ibidem*, 433.
8. Ovidius, *Metamorfoze*, II, 128.
9. *Ibidem*, 137
10. *Ibidem*, 181.
11. *Ibidem*, 260.
12. *Ibidem*, 298-299.
13. *Ibidem*, 312.
14. *Ibidem*, 232.
15. Platon, *Protagoras*, 315c.
16. Platon, *Phaidros*, 228b.
17. *Ibidem*, 230c.
18. *Ibidem*, 234d.
19. *Ibidem*, 242a.
20. *Ibidem*, 243e.
21. *Ibidem*, 246b.
22. *Ibidem*, 247c
23. *Ibidem*, 248e.
24. Ovidius, *Metamorfoze*, II, 120.
25. Platon, *Phaidros*, 248b.
26. Un studiu excelent despre relația dintre metis și imaginea vizitiului în cultura greacă antică găsim în Marcel Detienne, Jean-Pierre Vernant, *Vicleșugurile inteligenței. Metis la greci*, traducere de Margareta Sfîrșchi, Editura Symposion, București, 1999, pp. 17-35.
27. Platon, *Phaidros*, 247a.
28. *Ibidem*, 250b.
29. *Ibidem*, 252c-d.
30. *Ibidem*, 265c.